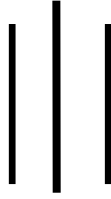

सम्बन्ध बिच्छेद, यसको कारण र पारिवारिक एवं वैयक्तिक जीवनमा यसको असर

(आ.ब.२०७२/०७३ को अवधिमा कैलाली जिल्ला अदालतमा भएको सम्बन्ध बिच्छेदको एक
अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र
विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको निर्धारित पाठ्यक्रम अनुरूप आंससशिक
परिपूर्तिको लागि तयार पारिएको

शोधपत्र २०७३

प्रस्तुतकर्ता

सुबिस्त बहादुर शाही

रोल नं. ६४८

सि.न. २८२२६५

त्रि.वि.द.नं.:६-२-३७-११६१-२००६

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाण्डौ ।

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत सम्बन्ध बिच्छेद, यसको कारण र पारिवारिक एवं वैयक्तिक जीवनमा यसको असर : आ.ब.२०७२/०७३ को अवधिमा कैलाली जिल्ला अदालतमा भएको सम्बन्ध विच्छेदको एक अध्ययन, विषयक शोधपत्र सुबिस्त बहादुर शाहीले मेरो निर्देशन, सुझाव तथा सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्य प्रति सन्तुष्ट छु अतः शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
स.प्रा.डा. सुरेन्द्र मिश्र

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

मिति : २०७३/११/०१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

सम्बन्ध बिच्छेद, यसको कारण र पारिवारिक एवं वैयक्तिक जीवनमा यसको असर:
आ.ब.२०७२/०७३ को अवधिमा कैलाली जिल्ला अदालतमा भएको सम्बन्ध
विच्छेदको एक अध्ययन, शीर्षक राखि त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र केन्द्रीय
विभाग कीर्तिपुर अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षमा अध्ययन गर्ने सुविस्त बहादुर
शाहीले प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

१. प्रा.डा. तुलसी राम पाण्डे

विभागीय प्रमुख

२. स.प्रा.डा. सुरेन्द्र मिश्र

शोध निर्देशक

३. स.प्रा.डा.टिकाराम गौतम

बाह्य परीक्षक

मिति: २०७३÷११÷०८

कृतज्ञता ज्ञापन

सर्व प्रथमतः सम्बन्ध विच्छेद, यसको कारण र पारिवारिक एवं वैयक्तिक जीवनमा यसको असर: आ.ब.२०७२/०७३ को अवधिमा कैलाली जिल्ला अदालतमा भएको सम्बन्ध विच्छेदको एक अध्ययन, भन्नेबारेमा खोज गर्ने मेरो प्रयासलाई व्यवस्थित र स्तरीय ढंगबाट अगाडी बढाउन, अनुसन्धानको गरिमाप्रति सधै सचेत रहेर कार्यक्षेत्रमा जुट्न र खोजसँग सरोकार रहेका तथ्याङ्कहरू संकलन गर्न तथा शोधपत्रको छविलाई कायम राख्न मेरा आदरणीय गुरु तथा मेरा शोध निर्देशक स.प्रा.डा.सुरेन्द्र मिश्रको प्रेरणादायी मार्गदर्शन प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

साथै समाजशास्त्र विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा.तुलसीराम पाण्डे ज्यूका साथै स.प्रा.डा.सुरेन्द्र मिश्र एव स.प्रा.डा.टिकाराम गौतम लगायत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागका मेरा सम्पूर्ण गुरु गुरुआमा र विभाग परिवारलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार पार्ने अवस्था देखि लेखनलाई अन्तिम रूप दिने समयसम्म विदेशी तथा स्वदेशी विद्वानहरूको प्रकाशित कृतिहरू अनुसन्धान प्रतिवेदन र विचारहरू अत्यन्त उपयोगी रहेको छन् । ती सबै विचार तथा सिद्धान्तका स्रष्टाप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

त्यस्तै मेरो शोधकार्यमा उत्तरदाताहरूको रूपमा मात्रै नभई यहाँको सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक, रहनसहन, धर्म, जातजाति, आदिको बारेमा यथार्थ जानकारी दिई तथ्याङ्क संकलन गर्नमा सहज रूपमा सहयोग गर्ने सम्बन्धविच्छेदकर्ता र सम्बन्धकर्तासम्म पुग्न सहयोग गर्ने सम्पूर्ण महानुभावहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा: मलाई उच्च शिक्षा अध्ययनको उज्यालो मार्गतर्फ दोहोर्‍याउँदै त्रिभुवन विश्वविद्यालयको प्राङ्गणमा उभ्याउन अनेक समस्यासँग संघर्षरत मेरा माता पिता एवं दाजु भाउजुप्रति म सदाको ऋणी छु । कम्प्युटर टाईप गर्न तथा अन्य लेखनकार्यमा सहयोग गर्ने मेरो प्यारो भतिज प्रभात, एवं भतिजी प्रमेश्वरीलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

सुबिस्त बहादुर शाही

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र

संकाय समाजशास्त्र केन्द्रीय

विभाग

कीर्तिपुर, काठमाण्डौ ।

विषयसूची:

सिफारिसपत्र

स्वीकृतिपत्र

कृतज्ञताज्ञापन

विषयसूची

अध्याय - एक : अध्ययनको पृष्ठभूमि	१-१५
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	३
१.२ समस्याको कथन	७
१.३ सम्बन्धविच्छेद र पृथकीकरण	१०
१.४ सम्बन्धविच्छेदका लागि कानूनी प्रावधान र प्राकृत्याहरु	११
१.४.१. प्रावधान	११
१.४.२. प्रकृत्या	१२
१.५ अध्यायनका उद्देश्यहरु	१४
१.६ अध्ययनको महत्व	१४
१.७ अध्यायनको सांगठनिक ढाँचा	१५
अध्याय - दुई : सन्दर्भ साहित्यको अध्ययन	१६-२५
२.१ अवधारणा र सिद्धान्तको पुनरावलोकन	१६
२.१.१ प्रकार्यात्मक दृष्टिकोण	१६
२.१.२ मार्क्सवादी दृष्टिकोण	१६
२.१.३ अन्तक्रियावादी दृष्टिकोण	१७
२.१.४ महिलावादी दृष्टिकोण	१७
२.१.५ द्वन्द्ववादी दृष्टिकोण	१८
२.२ पूर्व साहित्य समिक्षा	१९
२.३ अवधारणागत आधार	२५

अध्याय - तीन : अनुसन्धान विधि	२७-३०
३.१ वर्णनात्मक अनुसन्धान ढाँचा	२७
३.२ अध्यायन क्षेत्रको छनौट र औचित्य	२७
३.३ जनसंख्या र नमुना	२८
३.४ तथ्यांकको श्रोत र प्रकृति	२८
३.५ तथ्याङ्क संकलन विधिहरू	२८
३.५.१. प्रश्नावलीका साथै अन्तरवार्ता	२८
३.५.२. वैयक्तिक अध्यायन	२९
३.६ तथ्यांक विश्लेषण र प्रशुती	२९
३.७ अध्यायनको सीमा	२९
३.८ तथ्यांक संकलनको क्रममा आइपरेका कठिनाइहरू	३०
अध्याय - चार : सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको पारिवारिक र वैयक्तिक पृष्ठभूमि	३२-५२
४.१ सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको विवाहका प्रकार	३२
४.२ सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको पारिवारिक संरचना	३३
४.३ सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको विवाह र सम्बन्धविच्छेद गर्दाको उमेर	३४
४.४ सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको साक्षरता र शैक्षिक स्थिति	३६
४.५ सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको पेशागत स्थिति	३९
४.६ सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको आर्थिक अवस्था	४१
४.७ सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको यौन संतुष्टि	४३
४.८ विवाह अगाडी श्रीमान र श्रीमतिको जानकारीको स्थिति	४४
४.९ सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको आमा बाबुको शैक्षिक स्थिति	४६
४.१० सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको दाम्पत्य जीवनको अवधि	५८
४.११ सम्बन्धविच्छेदकर्ताहरूको सन्तान विवरण	५०
४.१२ सम्बन्धविच्छेदकर्ताको छोरा र छोरीको विवरण	५१
४.१३ सम्बन्धविच्छेदकर्ताद्वारा विवाह पश्चात अस्थायी परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गरेको=नगरेको वारेको विवरण	५२

अध्याय - पाँच : सम्बन्धविच्छेदका कारण र यसबाट परेका प्रभावहरु	५४-७३
५.१ सम्बन्धविच्छेदका कारणहरु	५४
५.१.१ विवाहद्वारा सृजित कारणहरु	५६
५.१.२ पारिवारिक बेमेल, शंका, अविश्वास र भगडाको कारण	५७
५.१.३ आर्थिक कारणहरु	५९
५.१.४ यौनजन्य कारणहरु	६०
५.१.५ मनोवैज्ञानिक कारणहरु	६१
५.१.६ महिला मैत्री कानूनी प्रावधानका कारणहरु	६२
५.२ सम्बन्धविच्छेदका प्रकृयाबाट परेका असरहरु	६४
५.३ सम्बन्धविच्छेदपछिको अवस्थाहरु	६७
५.३.१ सम्बन्धविच्छेदपछि सम्बन्धविच्छेदकर्ता दम्पतिको अनुभव र धारणा	६९
५.३.२ सम्बन्धविच्छेदले सन्तानलाइ पार्ने प्रभाववारे सम्बन्धकर्ताको अनुभव	७०
५.३.३ सम्बन्धविच्छेदपछि वसोवास पूनर्वासको स्थिति	७१
५.४ सम्बन्धविच्छेदबाट बालबच्चांमा परेको प्रभाव	७३
अध्याय - छ : अध्यायनको सारांश, निष्कर्ष र सुझाव	८३-९०
६.१ सारांश	८३
६.२ निष्कर्ष	८८
परिशिष्ट	
वैयक्तिक अध्ययन	९०-९९
परिशिष्ट -१	९०
परिशिष्ट -२	९२
परिशिष्ट -३	९३
परिशिष्ट -४	९५
परिशिष्ट -५	९७
सन्दर्भ सामाग्री	१००-१०१
अन्तरवार्ता प्रश्नावली	१०२ -१०९

तालिका- सुची

तालिका नं. ४.१. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको विवाहको प्रकार	३२
तालिका नं. ४.२. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको पारिवारिक संरचना	३४
तालिका नं. ४.३. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको विवाह हुँदा र सम्बन्धविच्छेद हुँदाको उमेर	३५
तालिका नं. ४.४. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको साक्षरता र शैक्षिक स्थिति	३७
तालिका नं. ४.५. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको पेशागत स्थिति	४०
तालिका नं. ४.६. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको आर्थिक स्थिति	४२
तालिका नं. ४.७. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको यौन संतुष्टिको स्थिति	४३
तालिका नं. ४.८. :	विवाह अघाडी श्रीमान र श्रीमति बीच चीनजानको स्थिति	४५
तालिका नं. ४.९. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको आमा बाबुको शैक्षिक स्थिति	४७
तालिका नं. ४.१०. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको दाम्पत्य जीवनको अवधि	४८
तालिका नं. ४.११. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको सन्तानको विवरण	५१
तालिका नं. ४.१२. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको छोरा र छोरीको विवरण	५२
तालिका नं. ४.१३. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताद्वारा विवाह पश्चात अस्थायी परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गरे नगरेको विवरण	५३
तालिका नं. ५.३.१. :	सम्बन्धविच्छेदपछि, सम्बन्धविच्छेदकर्ता दम्पतिको धारणा	७०
तालिका नं. ५.३.२. :	सम्बन्धविच्छेदले सन्तानलाइ पार्ने प्रभावबारे सम्बन्धविच्छेदकर्ता दम्पतिको अनुभव	७१
तालिका नं. ५.३.३. :	सम्बन्धविच्छेदपछि, वसोवास षूनर्वासको स्थिति	७२
तालिका नं. ५.४.१. :	सम्बन्धविच्छेदकर्ताको प्रभावित वालवलिकाको आँकडा	७३